

JAKUB AKONOM

Akademia Katolicka w Warszawie

SŁUŻBA KOBIET W LITURGII – TRADYCJA KOŚCIOŁA A WSPÓŁCZESNA PRAKTYKA PASTORALNA STAN BADAŃ NA ROK 2020 PRZED OGŁOSZENIEM MOTU PROPRIO *SPIRITUS DOMINI*¹

Słowa kluczowe: ministranci, ministrantki, służba liturgiczna, kobiety, dziewczęta, liturgia

1. Wprowadzenie. 2. Starotestamentalne pierwowzory posługi. 3. Ewangeliczny kontekst posługi liturgicznej. 4. Kobiety w liturgii od Soboru Watykańskiego II. 5. Zakończenie

1. WPROWADZENIE

Zagadnienie służby w szeregach ministranckich przez dziewczęta i kobiety budzi dzisiaj wiele kontrowersji i jest szeroko komentowane. Niewątpliwie należy to określić jako materię bardzo delikatną, po pierwsze, dotyczy ona sprawowania liturgii i czynnego w niej udziału, co samo w sobie stanowi ogromną wartość, po drugie, sprawa odnosi się do kwestii równości płci, która w dzisiejszych czasach podlega znacznym nadużyciom, bywając ideologizowana i dopasowywana do aktualnych prądów i koncepcji światopoglądowych, stojących w sprzeczności z Urzędem Nauczycielskim Kościoła. Kwestia spełniania posług liturgicznych przez dziewczęta i kobiety wymaga zrozumienia i znajomości dokumentów Kościoła, które wraz z literaturą przedmiotu są fundamentem niniejszego artykułu.

Celem artykułu jest ukazanie zmian na przestrzeni dziejów sprawowania kultu oraz doprecyzowanie zakresu możliwości i ogólnych kompetencji kobiet i dziewcząt w czasie celebracji. Niniejszy artykuł w swojej głównej obszarze został podzielony na cztery części. W pierwszej z nich omówione zostały pierwowzory posługujących z czasów Starego Testamentu. Druga część charakteryzuje ewangeliczny kontekst posługi liturgicznej. W trzeciej części opisano rozwój posługi ministranckiej na przestrzeni wieków. Czwarta część dotyczy okresu od Soboru Watykańskiego II, a więc czasu realnej odnowy liturgicznej w Kościele powszechnym i w Polsce.

---

¹ Franciszek, Motu proprio *Spiritus Domini*, 10.01.2021.

2. STAROTESTAMENTALNE PIERWOWZORY POSŁUGI

Aby móc przeprowadzić dogłębną analizę rozwoju formacji służby liturgicznej, należy sięgnąć do sprawowanego przez Naród Wybrany kultu Boga, opisanego na kartach Starego Testamentu². Należy zauważyć, że pierwszymi posługującymi, których można odnaleźć na kartach Pisma Świętego, są mężczyźni z pokolenia Lewiego. To oni pomagali kapłanom w wypełnianiu ich obowiązków, a także troszczyli się przybytek oraz samych szafarzy, nie mogli jednak zbliżyć się do ołtarza i składać ofiar³. Rolą Lewitów było także głoszenie słowa do zebranego ludu oraz wędrownie nauczanie⁴. Zbieżność zadań z dzisiejszymi kompetencjami ministrantów wskazuje, iż to właśnie synowie Lewiego stanowią wzór obecnej posługi w świątyni i poza nią, w swoim postępowaniu wskazują bowiem na służebną i apostołską misję ministrantów⁵.

Kolejnym biblijnym archetypem ministranta jest Samuel, żyjący w XI w. przed narodzeniem Jezusa Chrystusa. Jego powołanie do służby Bogu jest szczególne. Anna, niepełna matka, w modlitwie wyprosiła możliwość poczęcia i urodzenia dziecka, w zamian za to obiecując, iż jeśli dozna łaski, o którą prosi, jej dziecko zostanie przeznaczone Bogu⁶. W przyjściu na świat Samuela objawia się więc wola Pana, w tym wydarzeniu można, w kontekście modlitwy Anny, dostrzec również element powołania do posługi, gdyż, podobnie jak wielcy prorocy, Samuel narodził się łona niepełnej kobiety. Wydarzenie to jest poświadczeniem szczególnego charyzmatu, jaki człowiek otrzymuje od Stwórcy, łaski, którą ma realizować zgodnie z Jego wolą. Samuel wzrastał w świątyni, gdzie rozwijał się pod kierunkiem kapłana Helego. Śpiąc w pobliżu Arki Przymierza, otrzymał przesłanie od Boga, wszedł w bezpośrednią relację z Najwyższym, został bowiem wezwany po imieniu⁷. Wybranie Samuela przez Pana sprawiło, że z czasem stał on się znanym i chętnie słuchanym prorokiem, mężem Bożym. Zawsze kierował się wolą Stwórcy, nawet jeśli on sam miał inne rozeznanie, zawsze podporządkowywał się Jego Słowu, które było dla niego wyznacznikiem postępowania⁸. Należy zaznaczyć, iż archetypiczna funkcja Samuela względem współczesnych posługujących nie opiera się tylko na jego szczególnym wyborze i postępowaniu. Podobieństwem może być także szata, której używał, wykonany z lnianego materiału efod, przypominający dzisiejsze alby⁹. Szczególna szata odróżnia bowiem posługujących od pozostałych uczestników zgromadzenia liturgicznego nie w celu ich wywyższenia, ale podkreślenia rangi sprawowanych przez nich czynności.

---

² *Skąd się wzięli ministranci?*, w: <http://parafiarzepin.pl/ministranci/skad-sie-wzieli-ministranci.html> (dostęp: 10.01.2021).

³ Lb 18, 2–6.

⁴ 2 Krn 17, 8–9.

⁵ *Dyrektorium Duszpasterstwa Służby Liturgicznej*, Warszawa 2009, 72.

⁶ 1 Sm 1, 11–20.

⁷ 1 Sm 3, 1–19.

⁸ *Ministrant z Szilo*, w: <https://www.ministranci.pl/Archiwum/2012/1-2012/Z-komza/Biblia/Ministrant-z-Szilo> (dostęp: 10.01.2021).

⁹ S. Gądecki, *List do ministrantów*, Poznań 2004, w: <https://liturgia.wiara.pl/doc/420670.List-do-ministrantow> (dostęp: 10.01.2021).

3. EWANGELICZNY KONTEKST POSŁUGI LITURGICZNEJ

Ewangelia według św. Łukasza wskazuje, iż w czasie przebywania Jezusa w świątyni, był tam obecny także sługa, któremu Pan oddał zwój po przeczytaniu fragmentu Księgi Proroka Izajasza¹⁰. Należy domniemywać, iż sługa ten zajmował się świątynią, a także ułatwiał przybywającym tam Żydom sprawowanie kultu oraz modlitwę. W tym znaczeniu rola świątynnego sługi podobna jest do zakresu obowiązków współczesnych ministrantów, którzy także posługują przy księgach i troszczą się o porządek w przestrzeni prezbiterium kaplic i kościołów.

Kolejny przykład, mogący obrazować posługiwanie jako czynność właściwą płci męskiej jest opisany w Ewangelii według św. Jana, we fragmencie mówiącym o cudownym rozmnożeniu chleba i ryb¹¹. Występuje tam, dostrzeżony przez apostoła Andrzeja, *chłopiec, który ma pięć chlebów jęczmiennych i dwie ryby*¹². Ów chłopiec stał się jednym z najpopularniejszych przykładów posługi ministranckiej¹³. Gdyby nie jego obecność, Chrystus nie mógłby tak szybko nakarmić głodnego ludu, to właśnie on był w posiadaniu niezbędnej do tego materii. Fakt ten podkreśla, jak ważna, także w czasach współczesnych, jest posługa ministrancka¹⁴. Ów chłopiec, praministrant, przyczynił się do cudu, który poprzez działanie Zbawiciela stał się zapowiedzią sprawowanych w przyszłości celebracji misterium Eucharystycznego¹⁵.

Należy zaznaczyć, że Chrystus, Najwyższy Kapłan, także był mężczyzną, a spośród grona ludzi, którzy go otaczali, wybrał na pierwszych apostołów również tylko i wyłącznie mężczyzn¹⁶. Kolejni apostołowie, którzy szli za Jezusem i Jego nauczaniem, również byli płci męskiej¹⁷. Także siedemdziesięciu dwóch uczniów, których powołał Chrystus, było mężczyznami, co można wnioskować z kontekstu Ewangelii¹⁸. Znamienne jest, że kluczowe funkcje, niezbędne do zrealizowania publicznej działalności Jezusa, zlecał On właśnie apostołom.

Piotr, Jakub i Jan zostali wybrani przez Chrystusa, aby udać się wraz z Nim, bez pozostałych uczniów na wysoką górę Tabor, aby tam mogło nastąpić przemienienie Jezusa¹⁹. Był to szczególny akt zaufania do trzech wybranych apostołów, gdyż to właśnie oni mogli doświadczyć przeobstwienia Chrystusa, dostrzec Jego chwałę w otoczeniu wielkich postaci Starego Testamentu; Mojżesza i Eliasza. Piotr w imieniu dwóch pozostałych apostołów proponuje wykonanie czynności służebnej wobec Chrystusa i Proroków, a więc rozstawienia namiotów. Tym samym interpretacja Przemienienia Pańskiego przez Piotra została zinterpretowana jako nadejście czasów

¹⁰ Łk 4 17–20.

¹¹ J 6, 1–13.

¹² J 6, 9.

¹³ *Homilia w czasie Mszy św. z okazji jubileuszu Liturgicznej Służby Ołtarza* (Tarnów – Katedra, 17 września 2011 r.), w: <https://currenda.diecezja.tamow.pl/archiwum/09-11/art-10.php> (dostęp: 10.01.2021).

¹⁴ Tamże.

¹⁵ *Historia ministrantów*, w: <http://www.psmlublin.pl/historia-ministrantow/> (dostęp: 10.01.2021).

¹⁶ Por. Mt 4, 18–22.

¹⁷ Dz 1, 12–14.

¹⁸ Łk 10, 1–12.

¹⁹ Mk 9, 2–9.

mesjańskich oraz eschatologicznych, była to więc z jego strony próba podjęcia odpowiedzialności za sytuację, w której się znalazł i szczerą chęć posługi w szczególnym momencie²⁰. Apostoł wyszedł z założenia, że rozłożenie namiotu sprawi, że wydłuży się czas cudu, bądź też, spełniając taką funkcję wobec Boga, wypełni on tradycję Święta Namiotów²¹.

W dalszym etapie publicznej działalności Jezusa Chrystusa apostołowie nadal podejmują się odpowiedzialności za wykonanie poleceń swojego Mistrza. Ewangelie według św. Łukasza, św. Marka oraz św. Mateusza, opisując przebieg przygotowań do uroczystego wjazdu do Jerozolimy, wskazują, iż Chrystus zlecił dwóm spośród swoich uczniów, aby przyprowadzili mu ośle²². Jezus w Łukasowym opisie zaznaczył, iż ma to być zwierzę, które nie było jeszcze dosiadanane przez nikogo innego²³. Dwaj uczniowie, posłani przez Pana: *poszli i znaleźli [wszystko] tak, jak im powiedziano*²⁴. Scena ta, wraz z późniejszym wjazdem, ukazuje zaufanie, jakim Syn Boży obdarzył tych, których wybrał. Dzięki właściwie wypełnionemu przez nich obowiązkowi, mogły się wypełnić zapowiedzi Pisma, Chrystus mógł w tryumfie wjechać do Jeruzalem. Ewangeliczny opis ukazuje, tak jak poprzednie, iż z pozoru nieistotne, poboczne działania, stanowią całość Bożego zamysłu, wpisując się w Jego plan.

Kluczowym i najważniejszym wątkiem w całym Piśmie Świętym, dotyczącym pierwowzorów współczesnych funkcji ministranckich, jest posłanie uczniów do sali na górze, aby przygotowali tam paschalną wieczerzę²⁵. Wybrani przez Chrystusa apostołowie nie są przypadkowi, Piotr i Jan od początku towarzyszyli mu w nadzwyczajnych sytuacjach, stając się jednymi z najbardziej zaufanych członków kolegium apostołowskiego. Wybrani przez Jezusa muszą więc zatroszczyć się nie tylko o miejsce, ale także o pokarm, zwyczajowo spożywany podczas tego święta. To właśnie Piotr i Jan jako pierwsi dostarczyli materię sakramentu, tj. chleb oraz wino. Dzięki ich posłudze mogło się dokonać ustanowienie sakramentu Eucharystii, a przez ich obecność w Wieczerniku została przekazana całemu Kościołowi tradycja konsekracji, która trwa aż po dzień dzisiejszy w formie wskazanej przez apostołów²⁶. Dwaj apostołowie poprzez swoją posługę Chrystusowi przyczyniają się również do ustanowienia przez Niego sakramentu kapłaństwa, bezpośrednio związanego ze sprawowaniem Eucharystii²⁷.

---

²⁰ B. Stypułkowska, *Perykopa o Przemienieniu Pańskim w katechezie biblijnej*, Częstochowskie Studia Teologiczne XXXIV, 2006, 168.

²¹ Uznaje się, iż cud Przemienienia Pańskiego wydarzył się najprawdopodobniej w czasie żydowskiego Święta Namiotów – por. M. Kokot, *Znaczenie i główna myśl przedmarkowego opowiadania o Przemienieniu Pańskim*, *Collectanea Theologica* 51/1, 33–47.

²² Łk 19, 29–39, Mk 11, 1–11, Mt 21, 1–11.

²³ Łk 19, 30.

²⁴ Łk 22, 13.

²⁵ Łk 22, 7–13.

²⁶ Por. Tomasz z Akwinu, *Suma teologiczna*, t. 28, *Eucharystia*, 93, w: http://www.katedra.uksw.edu.pl/suma/suma_28.pdf (dostęp: 10.01.2021).

²⁷ T. Nawracała, *Kapłaństwo – sakramentalne początki posługi ministerialnej*, *Studia Gdańskie* XXXVII, 109.

Obecność kobiet w działalności publicznej Jezusa Chrystusa jest niezaprzeczanym, opisanym przez Ewangelistów dokumentem. Jednakże, jak wykazano w powyższej analizie, wszelkie szczególne zadania zostały powierzone mężczyznom. Kobiety nie były jednak wyizolowane i sprowadzone do roli biernych obserwatorek. Należy podkreślić, że stale Zbawicielowi towarzyszyły kobiety, które uwierzyły w Niego i starały się pomagać Mu na każdym kroku (Łk 8, 1–3)²⁸. Grono najbliższych ziemskich przyjaciół Jezusa obejmowało także Martę i Marię, siostry Łazarza (Łk 10, 38–42), a także nawróconą jawno grzesznicę Marię Magdalenę (J 20, 11–18). Należy też przypomnieć kobietę z Betanii, która namaściła ciało Pana na czas męki drogocennym olejkiem (Mk 14, 3–9). Ostatecznie, pod krzyżem znalazły się Matka Boża, jej siostra Maria oraz Maria Magdalena (J 19, 25–27). To właśnie niewiasty były pierwsze, którym dano zaświadczyć o Zmartwychwstaniu (Mk 15, 40–41). Znamienny jest fakt, iż w kulturze tamtego czasu głos kobiety nie był równy głosowi mężczyzny, apostołowie więc sami zweryfikowali prawdziwość relacji o Zmartwychwstaniu Chrystusa, która się potwierdziła (Mk 16, 1–10)²⁹. Jezus w całej swojej relacji z kobietami nie odrzuca ich, ale zachowuje wynikający ze specyfiki ówczesnych czasów dystans, który jednak nie przeszkadza w przebywaniu z nimi i rozmowom³⁰. Wszystkie kobiety, które mogły spotkać Chrystusa, miały okazję odkryć źródło swego życia i doświadczyć swojej prawdziwej tożsamości, znajdując się w obecności Pana³¹. Ich najważniejszą cechą nie jest konkretna posługa, ale wspieranie Zbawiciela poprzez swoją żywą wiarę, którą czerpały z Jego nauczania³².

Wierni świeccy w celebracji liturgicznej

Aby właściwie zrozumieć rolę udziału kobiet w liturgii, należy najpierw poznać głębiej współczesne teologiczne i prawne podstawy posług i funkcji pełnionych przez świeckich w czasie celebracji. Każdy członek Mistycznego Ciała Chrystusa pełni w liturgii posługiwanie (*ministerium*)³³. Definicję posługiwania, pełnionego zarówno przez kapłanów, jak i przez świeckich należy rozszerzyć na trzy kluczowe pojęcia, tj. urzędy (*officia*), funkcje (*munera*), posługi (*ministeria*). Właściwa percepcja powyższych definicji będzie pomocna w zrozumieniu podejmowania czynności liturgicznych, które wynikają ze stopnia święceń, sprawowania urzędów oraz czynnego udziału w kapłaństwie powszechnym.

²⁸ E. Erhlich, *Biblia o kobiecie*, Ruch Biblijny i Liturgiczny 6, rok XXVIII 1975, 250.

²⁹ J. Szarzec, *Kobiety pierwszego Kościoła*, w: <http://www.portalcel.pl/kobiety-pierwszego-kościoła> (dostęp: 10.01.2021).

³⁰ J. Chmiel, *Model kobiety w Biblii. Zarys hermeneutyczny*, Ruch Biblijny i Liturgiczny 48 (1995), 257, p. 5.

³¹ D. Steć, *Natura kobiety w ujęciu biblijnym*, 38, w: <https://www.stowarzyszeniefidesetratio.pl/Presentations0/2012-4Stec.pdf> (dostęp: 10.01.2021).

³² J. Eisenberg, *Kobieta w czasach Biblii*, Gdańsk 1986, 284.

³³ Cz. Krakowiak, *Święcenia niższe, posługi i funkcje wiernych świeckich w liturgii*, Lublin 2019, 9; por. K. Litawa, *Posługi świeckich w liturgii eucharystycznej – zarys historyczny*, Liturgia Sacra 29 (2022), nr 1, 37–59.

Urząd, a więc *officium ecclesiasticum*, jest zadaniem sprawowanym dla duchowego dobra wiernych, które przeznaczona do niego osoba spełnia na stałe³⁴. W tym kontekście interpretacja kanoniczna dopuszcza pełnienie *officium* także przez świeckich z zastrzeżeniem, że w ich wypadku nie jest to posługa stała³⁵. Według prawa kanonicznego w 2020 r. istnieją jednak dwie posługi (*ministeria*), do których pełnienia w sposób stały można ustanowić także świeckich – są to lektorat oraz akolitat³⁶.

Termin *munus* oznacza funkcję, a więc konkretne zadanie do wykonania, które może zostać zlecone każdemu wiernemu, który na mocy chrztu wszczepiony jest w powszechne kapłaństwo Jezusa Chrystusa³⁷. Funkcja ta winna być adekwatna do jego zdolności oraz talentów, którymi może służyć w liturgii i nie jest przypisana na stałe.

Ministeria – a więc posługi, są związane ze stałym do nich przeznaczeniem, nie mają jedynie charakteru tymczasowego czy nadzwyczajnego. *Ministeria* zakładają stałość, co wiąże się z odkryciem powołania do ich wypełniania i podejmowania wynikających z nich obowiązków³⁸. Posługa w sensie ogólnym bywa także definiowana jako *servitium*, a więc działanie stanowiące wobec Kościoła i świata kontynuację dzieła Chrystusa Pana³⁹.

Rozwój posługi ministranckiej

W połowie II w. po narodzeniu Chrystusa, każde miasto, które było zamieszkiwane przez wyznawców Jezusa, miało do dyspozycji minimum jednego reprezentanta z każdego z trzech stopni święceń: diakonatu, prezbiteratu oraz episkopatu⁴⁰. W okresie intensywnego rozwoju religii chrześcijańskiej nastąpiła konieczność zwiększenia liczby posługujących, aby każdorazowo na zgromadzeniach wspólnoty wystarczyło osób spełniających właściwe funkcje. Z czasem odpowiedzialność za posługę zamiast pierwotnych diakonów przekazano klerikom⁴¹. Ich zaangażowanie w posługę liturgiczną było uzależnione od stopnia otrzymanych święceń niższych⁴². Papież Syrycjusz, zasiadający na tronie piotrowym w latach 384–399, wydał dekret, na mocy którego posługa lektoratu stała się stopniem, przyjmowanym przez tych, którzy zmiierzali do święceń kapłańskich⁴³. Około V w. przy

³⁴ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus / Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski*, Poznań 1984, kan. 145 §1.

³⁵ Cz. Krakowiak, *Święcenia niższe...*, dz.cyt., 37.

³⁶ KPK, kan 230 §1, §2 i §3.

³⁷ *List apostolski w dwudziestą piątą rocznicę ogłoszenia Konstytucji Soborowej „Sacrosanctum Concilium” o świętej liturgii*, Watykan 1988, 12. Por. P. Erdö, „*Sacra ministeria*” a publiczne funkcje w Kościele, *Communio* 17 (1997), nr 3, 55,

³⁸ *Dyrektorium Duszpasterstwa Służby Liturgicznej*, 32.

³⁹ *Instrukcja o niektórych kwestiach. dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów*, Watykan 15.08.1997, cz. II, §2.

⁴⁰ *Didache* 15, 1–2, w: *Ojcowie Apostolscy*, oprac. W. Myszor, Warszawa 1990, 64.

⁴¹ Justyn, *Apologia* 61, w: M. Michalski, *Antologia literatury patrystycznej*, t. 1, Warszawa 1975, 97.

⁴² *Święci męczennicy Korneliusz, papież, i Cyprian, biskup*, w: <https://breviarz.pl/czytelnia/swieci/09-16a.php3> (dostęp: 10.01.2021).

⁴³ Por. J. Nowak, *Historia posług w Kościele*, *Liturgia Sacra* 3 (1997), nr 2, 53–57.

katedrach i ważniejszych ośrodkach duszpasterskich pojawiły się szkoły kształcące chłopców do funkcji kantora oraz lektora⁴⁴. Od X w. posługiwanie w liturgii zastrzeżono klerykom, którzy otrzymali już święcenia niższe⁴⁵. W okresie średniowiecza sytuacja prawna ministrantów była skomplikowana i ulegała licznym zmianom, z jednej strony wymagano bowiem, aby byli to klerycy mający już święcenia niższe, z drugiej zaś strony umożliwiano posługę świeckich chłopców, jednak uznając ją za wyjątkową i zastępczą wobec uprawnionych posługujących⁴⁶. Tak było głównie w mniejszych ośrodkach duszpasterskich, gdzie proboszczowie sami przyuczali chłopców do posługi⁴⁷. Kamieniem milowym na drodze kształtowania się przepisów liturgicznych był Sobór Trydencki, który ponownie zlecił posługiwanie przy ołtarzu mającym niższe święcenia. Taki stan rzeczy został początkowo zaaprobowany, o czym świadczą działania św. Karola Boromeusza, który, będąc biskupem, aktywnie działał na rzecz klerykalizacji posługi ministranckiej, dążąc do tego, aby w każdej parafii był przynajmniej jeden kleryk przeznaczony do posługi w liturgii⁴⁸. Z czasem przyjęte ustalenia ponownie zaczęły zanikać, aż w 1583 r. na Synodzie w Reims podjęto decyzję o dopuszczeniu do służby odpowiednio przygotowanych chłopców i młodzieńców⁴⁹. Prawodawstwo kościelne przez lata nie wspominało o możliwości posługi kobiet przy ołtarzu, a opublikowany w 1917 r. Kodeks Prawa Kanonicznego stanowczo jej zakazywał⁵⁰. W 1947 r. Ojciec Święty Pius XII dopuścił oficjalnie do posługi do Mszy Świętej młodych chłopców, zastrzegając, że posługa ta ma stać się początkiem ich drogi ku powołaniu kapłańskiemu⁵¹.

4. KOBIETY W LITURGII OD SOBORU WATYKAŃSKIEGO II

Jak zostało ukazane powyżej, pierwotnie do posługi liturgicznej, na mocy uświęconej Tradycji dopuszczano, oprócz pewnych wyjątków, przede wszystkim tych, którzy mieli niższe święcenia⁵². Swoistą rewolucją w postrzeganiu celebracji była Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium* Soboru Watykańskiego II⁵³. Dokument ów stwierdzał wszczepienie wszystkich ochrzczonych w królewskie kapłaństwo Chrystusa, każda osoba zgromadzona na sprawowaniu

⁴⁴ T. Przybyła, *Formacja ministrantów w ujęciu ks. Franciszka Blachnickiego*, Kraków 2017, 110.

⁴⁵ B. , *Liturgika*, t. III, *Sakramenty*, 156.

⁴⁶ T. Przybyła, dz.cyt., 113.

⁴⁷ F. Blachnicki, *Formacja służby liturgicznej*, 7.

⁴⁸ T. Szwagrzyk, *Ministrant do Mszy św. i jego ubiór*, *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 10 (1957), 318.

⁴⁹ F. Blachnicki, dz.cyt., 8.

⁵⁰ *Codex Iuris Canonici, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, kan. 813, §1.

⁵¹ Pius XII, *Mediator Dei et hominum*, 20 XI 1947, cz. IV, 2, w: https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/pius_xii/encykliki/mediator_dei_20111947.html (dostęp: 10.01.2021).

⁵² Por. G. Martimort, *La question de service des femmes à l'autel*, *Notitiae* 16 (1980), 8–16.

⁵³ Sobór Watykański II, *Konstytucja o liturgii świętej Sacrosanctum Concilium*, w: *Sobór Watykański II, Konstytucje, dekryty, deklaracje*, 33.

liturgicznego misterium pełni także funkcję kapłańską, dlatego tym bardziej zaproszona jest do czynnego i aktywnego włączania się w kult Boży. Można więc stwierdzić, że w tym zakresie nie ma żadnych różnic między kobietą, a mężczyzną⁵⁴. Każdy z osób obecnych na liturgii włącza się w nią i celebruje, pełniąc także właściwe sobie funkcje i posługi⁵⁵. Tym samym ostatni Sobór dokonał trwałej zmiany w postrzeganiu przez wiernych swojej odpowiedzialności za wspólnotę Kościoła, a nade wszystko za sprawowanie funkcji w kulcie liturgicznym⁵⁶.

Watykańska Instrukcja *Inter Oecumenici* mówi, iż podczas Mszy św., które nie mają uroczystego charakteru, lektor bądź ministrant może odczytać lekcję i epistolę oraz śpiew międzylekcyjny, który między nimi występuje⁵⁷. Kolejna instrukcja wspominała o nadzwyczajnej sytuacji, kiedy kapłan sprawujący Mszę św. wotywną jest chory lub traci wzrok⁵⁸. W tej sytuacji, na mocy specjalnego indultu czytania mszalne oraz fragment Ewangelii może proklamować lektor bądź ministrant⁵⁹. W takiej sytuacji zezwala się także, aby antyfony mszalne oraz śpiewy międzylekcyjne były wykonane przez lektora, zespół śpiewaków albo lud⁶⁰. Choć przepis ów dotyczy wyjątkowej sytuacji, można uznać, że znacząco zwiększa zakres kompetencji wiernych świeckich w liturgii. Dokumentem, który rozszerzał rozumienie posługujących w liturgii, było *Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego* wydane w wersji typicznej w 1969 r.⁶¹. Wymienia się w nim m.in. psalmistę, lektora, komentatora oraz posługujących poza prezbiterium, tj. chór i scholę. Na gruncie polskim w 1974 r., na spotkaniu Krajowego Duszpasterstwa Służby Liturgicznej w Niepokalanowie, podjęto w sposób pogłębiony refleksję na formację żeńskich zespołów liturgicznych, ustalając, iż rozwój dziewcząt w liturgii powinien iść równoległe do zespołów ministranckich, z zachowaniem odrębności w zakresie kompetencji⁶². Dziewczęta mogły angażować się jako biel procesyjna oraz przede wszystkim zespoły śpiewacze ubogacające liturgię. Cykl formacyjny miał doprowadzić do wykształcenia liderki akcji charytatywnych oraz merytorycznie przygotowanych do pracy z dziećmi i młodzieżą, podpartych zdobytym już

---

⁵⁴ A. Krzystek, *Odnowa liturgiczna pięćdziesiąt lat po ogłoszeniu soborowej konstytucji Sacrosanctum Concilium w Metropolii Szczecińsko-Kamieńskiej*, Colloquia Theologica Ottoniana 2/2015, 113.

⁵⁵ Cz. Krakowiak, *Posługi i funkcje świeckich w liturgii w świetle nowego „Ogólnego wprowadzenia do Mszału Rzymskiego” i instrukcji „Redemptionis Sacramentum”*, w: *Liturgia i ewangelizacja*, red. W. Kazimieruk, I. Chłopkowska, Warszawa–Siedlce 2005, 21–48.

⁵⁶ A. Słowikowska, *Uczestnictwo wiernych świeckich w liturgii Kościoła łacińskiego. Studium kanoniczne*, Lublin 2014, 45.

⁵⁷ Święta Kongregacja Obrzędów, *Instrukcja Inter Oecumenici. O należyтым wykonywaniu Konstytucji o Liturgii Świętej 26.09.1964*, 50, AAS 56 (1964).

⁵⁸ Święta Kongregacja Obrzędów, *Instrukcja Tres adhinc annos. O należyтым wykonywaniu Konstytucji o Liturgii Świętej 4.05.1967*, p. 18, w: *Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie*, Rok LVII, Sierpień 1967, 169–173.

⁵⁹ Tamże.

⁶⁰ Tamże.

⁶¹ *Institutio generalis Missalis Romani r. III*, w: *Missale Romanum Ordo Missae*, Watykan 1969.

⁶² T. Przybyła, dz.cyt., 98.

doświadczeniem katechetek⁶³. W 1973 r. ukazała się Instrukcja *Immensae caritatis*, dopuszczająca w wyjątkowej sytuacji udzielenie kobiecie świeckiej zezwolenia, w pojedynczym wypadku pełnić funkcję nadzwyczajnego szafarza Komunii Świętej, z zaznaczeniem, iż jest ona na końcu listy możliwych osób do wykonywania tej posługi, chyba że inaczej wskaże biskup diecezjalny⁶⁴. Instrukcja *Inaestimabile donum* z 3 kwietnia 1980 r. wskazuje, że kobiety mogą być dopuszczane do różnych funkcji w czasie liturgii, np. do czytania Słowa Bożego oraz wezwań modlitwy powszechnej, lecz nie mogą nigdy pełnić posługi ministranta bądź akolity⁶⁵. Przepisy wykonawcze do przywołanej Instrukcji opracowane przez Konferencję Episkopatu Polski nie podejmują wprost roli kobiet w liturgii. Autorzy określają, że modlitwę wiernych może wykonywać diakon, kantor lub lektor, albo też może być ona śpiewana przez scholę⁶⁶. Pozostawiono więc dwuznaczność bez jasnego dookreślenia ułatwiającego interpretację zapisów, choć należy zaznaczyć, iż udział kobiet, zwłaszcza w scholach, był już wtedy praktyką.

W liście z okazji dwudziestej piątej rocznicy ogłoszenia Soborowej Konstytucji *Sacrosanctum Concilium*, O świętej liturgii, ogłoszonej przez Ojca Świętego Jana Pawła II w 1988 r., zostało podkreślone, iż wierni świeccy oraz kapłani, wypełniając powszechne kapłaństwo, wymagają stałego pogłębiania swojej formacji biblijnej i liturgicznej, która umożliwi podejmowania większej odpowiedzialności za Kościół w ramach swojego powołania⁶⁷. W tym samym dokumencie Papież wskazuje, iż w ramach pogłębiania tej odpowiedzialności zarówno świeccy mężczyźni, jak i kobiety mogą otrzymywać od Kościoła nowe funkcje pełnione w liturgii⁶⁸.

Istotnym krokiem otwierającym kobietom drzwi do przestrzeni liturgicznej w Kościele w Polsce jest wybranie w 1993 r. do pełnienia funkcji Nadzwyczajnego Szafarza Komunii Świętej trzynastu sióstr zakonnych z terenów archidiecezji lubelskiej⁶⁹. Prawdziwy przełom nastąpił poprzez wydanie Listu okólnego do Przewodniczących Konferencji Episkopatów w 1994 r., wydanego z polecenia Ojca Świętego Jana Pawła II⁷⁰. Dokument ten podkreśla, że ostateczną decyzję pozostawia się w gestii miejscowego biskupa, który ma poddać tę sprawę własnemu osądowi oraz

⁶³ Tamże.

⁶⁴ Święta Kongregacja ds. Sakramentów i Kultu Bożego, *Instrukcja Immensae Caritatis na temat ułatwień w przyjmowaniu Komunii sakramentalnej*, 20.01.1973, AAS 65 (1973), 264–271, I–IV.

⁶⁵ Święta Kongregacja ds. Sakramentów i Kultu Bożego, *Instrukcja Inaestimabile Donum w sprawie niektórych norm dotyczących kultu tajemnicy Eucharystycznej*, AAS 72 (1980), 18.

⁶⁶ *Przepisy wykonawcze do Instrukcji Kongregacji ds. Sakramentów i Kultu Bożego Inaestimabile Donum z 3 IV 1980–(11 XII 1980)*, VIII.

⁶⁷ Jan Paweł II, *List apostolski w dwudziestą piątą rocznicę ogłoszenia Konstytucji Soborowej „Sacrosanctum Concilium” o świętej liturgii*, Watykan 1988.

⁶⁸ Tamże, por. Cz. Krakowiak, *Teologiczne i normatywne zasady współpracy świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów*, *Roczniki Teologiczne* 48 (2001), z. 8, 41–44.

⁶⁹ *Ministrantki przy ołtarzu*, w: <https://www.liturgia.pl/Ministrantki-przy-oltarzu/> (dostęp: 10.01.2021).

⁷⁰ *List okólny do Przewodniczących Konferencji Episkopatów*, Prot. N. 2482/93, 15 marca 1994, por. *Notitiae: Congregazione per il Culto Divino e la Disciplina*, *Notitiae* 30 [1994], 333–335, por. *List do pewnego biskupa*, 27 lipca 2001, *Notitiae* 38 (2002), 46–54.

indywidualnej ocenie potencjalnych skutków przyjęcia tej decyzji dla rozwoju życia liturgicznego w powierzonych mu diecezjach, bez konieczności dostosowania swojego zdania do stanowiska pozostałych członków lokalnych konferencji biskupich⁷¹. Należy pamiętać iż służba kobiet przy ołtarzu, ani nawet innych osób świeckich nie jest naturalna, lecz może nastąpić dzięki dopuszczeniu tych osób do pomocy w sprawowaniu świętych czynności przez konsekrowanych szafarzy⁷². Trzeba jasno zaznaczyć, iż wprowadzenie do służby ministrantek nie stanowi obowiązku, lecz możliwość, stale natomiast należy promować męskie zespoły posługujących w liturgii, są one bowiem uświęconym chwalebna tradycją, stałym źródłem nowych powołań⁷³. Ostatecznie kwestia ministrantek w Kościele powszechnym została potwierdzona w 2004 r. na mocy Instrukcji Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów *Redemptionis Sacramentum*, która dopuszczała wykonywanie posługi ministranckiej przez dziewczęta i kobiety, z zastrzeżeniem, iż odrębne zdanie może w tej sprawie wyrazić biskup ordynariusz⁷⁴. To, co przez wieki stanowiło pewne tabu, współcześnie spotyka się z akceptacją i uznaniem, z docenieniem roli kobiet we wspólnotach⁷⁵. Należy jednak pamiętać, iż pod żadnym pozorem proboszcz lub rektor kościoła nie może dopuścić ministrantek bez zgody biskupa diecezjalnego⁷⁶.

Kobiety pełnią także istotną rolę w samym przygotowaniu uczestników liturgii, do jej właściwego przeżycia. To właśnie one, zajmując się przekazem wiary w rodzinie, są najczęściej odpowiedzialne za katechezę przekazywaną dzieciom, tj. katechezę domową, przygotowującą do udziału w Paschalnym Misterium Chrystusa⁷⁷. Kobiety mogą także podejmować działalność ewangelizacyjną oraz misyjną, gdzie poprzez świadectwo życia i przekaz Dobrej Nowiny przybliżają wiernym ducha celebracji liturgicznej⁷⁸.

W 2006 r. Konferencja Episkopatu Polski opublikowała *Wskazania odnośnie do nadzwyczajnego szafarza Komunii Świętej*⁷⁹. W przywołanym dokumencie znajduje się zapis dopuszczający do pełnienia posługi nadzwyczajnego szafarza

⁷¹ Tamże.

⁷² Por. KPK, kan. 228, § 1 i 2, *Międzydykasterialna instrukcja Ecclesiae de mysterio*, 15 sierpnia 1997, nr 4, por. Notitiae 34 [1998], 9–42.

⁷³ *List okólny do Przewodniczących Konferencji Episkopatów*, Prot. N. 2482/93, 15 marca 1994, por. Notitiae: Congregazione per il Culto Divino e la Disciplina, Notitiae 30 [1994], 333–335.

⁷⁴ *Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Instrukcja Redemptionis Sacramentum*, 25.03.2004, 8, AAS, R. 96, 2004, 549–601.

⁷⁵ D. Borobio, *La mujer come agente de la celebración litúrgica. Servicios y ministerios litúrgicos*, Phase 56 (2016), 139–155.

⁷⁶ Por. Sobór Watykański II, *Konstytucja o Liturgii Świętej Sacrosanctum Concilium*, w: *Sobór Watykański II, Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Pallottinum, Poznań 1986. Por. Cz. Krakowiak, *Ministrantki przy ołtarzu?*, w: <https://www.liturgia.pl/Ministrantki-przy-oltarzu/> (dostęp: 10.01.2021).

⁷⁷ E. Adamiak, *Kobieta w Kościołach i wspólnotach chrześcijańskich. Próba syntezy teologicznej*, Poznańskie Studia Teologiczne 2 (2001), 91–114.

⁷⁸ Por. KPK Kan. 784 i 785.

⁷⁹ *Wskazania Konferencji Episkopatu Polski odnośnie do nadzwyczajnego szafarza Komunii świętej z 9 marca 2006*, w: <https://nszafarze.pl/index.php/o-nas/dokumenty/6-dokumenty> (dostęp: 08.07.2022).

Komunii Świętej nie tylko mężczyźni, ale także siostry zakonne i konsekrowane niewiasty w wieku od 25 do 65 lat⁸⁰.

Nowy program formacyjny, ustalony przez Krajowe Duszpasterstwo Służby Liturgicznej w 2008 r., rozszerza pojęcie służby liturgicznej, zakładając, że dziewczęta i kobiety będą spełniały głównie funkcje związane z posługą słowa, tj. czytały perykopy Pisma Świętego, komentarze i wezwania modlitwy powszechnej⁸¹. Dziewczęta oraz kobiety mogą także podejmować zadania w scholi oraz pełnić funkcję kantora, organistki bądź dyrygentki chóru⁸². Należy także zaznaczyć, iż kobiety mogą przynosić dary ołtarza w czasie procesji z darami⁸³. Tym samym należy odrzucić nieprawdziwe, feministyczne twierdzenia, jakoby kobiety były w Kościele marginalizowane, będąc osobami drugiej kategorii⁸⁴. Kobiety, podobnie jak mężczyźni, mogą spełniać przewidziane prawem funkcje liturgiczne⁸⁵. W tym duchu utworzono w Polsce także pojedyncze szkoły lektora skierowane dla dorosłych kobiet i mężczyzn, aby właściwie przygotować te osoby do posługiwaniu poprzez proklamację Słowa Bożego⁸⁶. Każda z tych posług wpisuje się w strukturę służby liturgicznej rozumianej jako działanie na rzecz tworzenia i czynnego udziału w liturgii w różnych miejscach kościoła. Wyżej wskazany podział kompetencji sprawia, że reprezentantki kobiet ostatecznie były oddalone od sprawowania posług tradycyjnie ministranckich, takich jak: usługiwanie kapłanowi przy ołtarzu oraz przy miejscu przewodniczenia. Tym samym wypełnione zostały zapisy, które stanowiły wyjaśnienie Listu ókólnego do Przewodniczących Konferencji Episkopatów z 1994 r., precyzujące, iż dostęp do funkcji tradycyjnie związanych z posługą ołtarza winien być zastrzeżony dla męskich zespołów liturgicznych⁸⁷.

5. ZAKOŃCZENIE

Reasumując, należy podkreślić, iż przed ogłoszeniem Motu proprio *Spiritus Domini*⁸⁸ pełnienie zadań ministranckich przez dziewczęta i kobiety jest dozwolone tylko za wyraźną zgodą biskupa diecezjalnego. Należy unikać sytuacji, kiedy funkcje

⁸⁰ Tamże, por. J. Krzywkowska, *Wybrane aspekty posłannictwa wiernych według Kodeksu Prawa Kanonicznego*, Kościół i Prawo 4 (17) 2015, nr 2, 39–53.

⁸¹ *Dyrektorium Duszpasterstwa Służby Liturgicznej*, Warszawa 2009, 44.

⁸² Tamże, 72, 144.

⁸³ Por. *Program formacyjny służby liturgicznej*, 100.

⁸⁴ Por. J. Adamczyk, *Możliwość udziału kobiet w ministerialnej posłudze Kościoła*, Poznańskie Studia Teologiczne 20 (2006), 179–200.

⁸⁵ Por. Cz. Krakowiak, *Święcenia niższe...*, dz.cyt., 104–108.

⁸⁶ S. Szczepaniec, *Program formacyjny służby liturgicznej*, *Anamnesis* 21, 2015, nr 2 (81), 59–64.

⁸⁷ Wyjaśnienie Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów z 15 marca 1994 r. przypomniane i potwierdzone przez prefekta tejże Kongregacji 27 lipca 2001 r., w: <https://kosciol.wiara.pl/doc/489504.Wskazania-Episkopatu-Polski-po-ogloszeniu-nowego-wydania/12.>, por. *Dyrektorium Duszpasterstwa Służby Liturgicznej*, Warszawa 2009, przyp. 46.

⁸⁸ Franciszek, *Motu proprio Spiritus Domini*, 10.01.2021, w: http://www.vatican.va/content/francesco/pl/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20210110_spiritus-domini.html.

te przekazywane są w zakres obowiązków kobiet i dziewcząt bez odpowiedniego przygotowania wiernych w zakresie regulujących tę kwestię przepisów oraz katechezy dotyczącej wspólnotowego charakteru celebracji. Wydaje się słuszne, aby przede wszystkim wspierać męskie zespoły liturgiczne, tworzące naturalny, dobry klimat wzrostu przyszłych pokoleń kapłanów. Optuje za tym nie tylko tysiące lat tradycji męskiego posługiwania, utrwalonego na kartach Pisma Świętego i w dokumentach Kościoła, ale także praktyka pastoralna, z którą prościej jest docierać do grup jednolitych płciowo niż koedukacyjnych. Zaangażowanie kobiet w służbę liturgiczną, które umożliwiły kobietom stosunkowo niedawne reformy liturgicznej, jest godne szacunku i zastosowania w praktyce duszpasterskiej, musi być jednak poprzedzone stosownym przygotowaniem zarówno podejmujących służbę, jak i samych wiernych. Udział w zespołach śpiewających i różnoraka posługa śpiewu, redagowanie i odczytywanie wezwań modlitwy powszechnej, przynoszenie darów ołtarza, również może prowadzić do nawiązania głębokiej relacji z Chrystusem i w konsekwencji także zaowocować dobrze ugruntowanym powołaniem zakonnym bądź rodzinnym.

BIBLIOGRAFIA

Pismo Święte

Biblia Tysiąclecia, Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu wyd. V Poznań 2012.

Nauczanie Kościoła

Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus / Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Poznań 1984.

Codex Iuris Canonici, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus.

Franciszek, Motu proprio *Spiritus Domini 10.01.2021*, w: http://www.vatican.va/content/francesco/pl/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20210110_spiritus-domini.html.

Franciszek, Motu proprio *Spiritus Domini 10.01.2021*.

Institutio generalis Missalis Romani r. III, w: *Missale Romanum Ordo Missae*, Watykan 1969.

Instrukcja Inaestimabile Donum w sprawie niektórych norm dotyczących kultu tajemnicy Eucharystycznej, AAS 72 (1980), 18

Instrukcja o niektórych kwestiach. dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów, Watykan 15.08.1997.

Jan Paweł II, *List apostolski w dwudziestą piątą rocznicę ogłoszenia Konstytucji Soborowej „Sacrosanctum Concilium” o świętej liturgii*. Watykan 1988.

Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Instrukcja Redemptionis Sacramentum, 25.03.2004. 8, AAS, R. 96, 2004, 549–601.

List apostolski w dwudziestą piątą rocznicę ogłoszenia Konstytucji Soborowej „Sacrosanctum Concilium” o świętej liturgii. Watykan 1988, 12.

List okólny do Przewodniczących Konferencji Episkopatów, Prot. N. 2482/93, 15 marca 1994, por. *Notitiae: Congregazione per il Culto Divino e la Disciplina* Notitiae 30 [1994], 333–335, por. *List do pewnego biskupa*, 27 lipca 2001, Notitiae 38 (2002), 46–54.

- Międzydykasterialna instrukcja *Ecclesiae de mysterio*, 15 sierpnia 1997, nr 4, por. Notitiae 34 [1998], 9–42.
- Pius XII, *Mediator Dei et hominum*, 20 XI 1947 r., w: https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/pius_xii/encykliki/mediator_dei_20111947.html, (dostęp z dnia 10.01.2021).
- Przepisy wykonawcze do Instrukcji Kongregacji ds. Sakramentów i Kultu Bożego Inaestimabile Donum z 3 IV 1980 – (11 XII 1980)*, p. VIII.
- Sobór Watykański II, *Konstytucja o Liturgii Świętej Sacrosanctum Concilium*, w: *Sobór Watykański II, Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Pallottinum, Poznań 1986.
- Sobór Watykański II, *Konstytucja o Liturgii Świętej Sacrosanctum Concilium*, w: *Sobór Watykański II, Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Pallottinum, Poznań 1986.
- Święta Kongregacja ds. Sakramentów i Kultu Bożego,
- Święta Kongregacja ds. Sakramentów i Kultu Bożego, *Instrukcja Immensae Caritatis na temat ułatwień w przyjmowaniu Komunii sakramentalnej* 20.01.1973, AAS 65 (1973), 264–271, I–IV.
- Święta Kongregacja Obrzędów, *Instrukcja Inter Oecumenici. O należytych wykonywaniu Konstytucji o Liturgii Świętej* 26.09.1964, 50, AAS 56 (1964).
- Święta Kongregacja Obrzędów, *Instrukcja Tres adhinc annos. O należytych wykonywaniu Konstytucji o Liturgii Świętej* 4.05.1967, p. 18, w: *Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie, Rok LVII, Sierpień 1967*, 169 – 173.
- Wyjaśnienie Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów z 15 marca 1994 r. przypomniiane i potwierdzone przez prefekta tejże Kongregacji 27 lipca 2001 r.*

Dokumenty Konferencji Episkopatu Polski

- Dyrektorium Duszpasterstwa Służby Liturgicznej*, Warszawa 2009.
- Program formacyjny służby liturgicznej*, 2013.
- Wskazania Konferencji Episkopatu Polski odnośnie do nadzwyczajnego szafarza Komunii świętej z 9 marca 2006*, w: <https://nszafarze.pl/index.php/o-nas/dokumenty/6-dokumenty> (dostęp: 08.07.2022).

Literatura przedmiotu

- Adamczyk J., *Możliwość udziału kobiet w ministerialnej posłudze Kościoła*, *Poznańskie Studia Teologiczne* 20 (2006), 179–200.
- Adamiak E., *Kobieta w Kościołach i wspólnotach chrześcijańskich. Próba syntezy teologicznej*, *Poznańskie Studia Teologiczne* 2 (2001), 91–114.
- Błachnicki F., *Formacja służby liturgicznej*, 7.
- Borobio, D. *La mujer come agente de la celebración litúrgica. Servicios y ministerios litúrgicos*, *Phase* 56 (2016), 139–155.
- Chmiel J., *Model kobiety w Biblii. Zarys hermeneutyczny*, *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 48 (1995), 255–259.
- Eisenberg J., *Kobieta w czasach Biblii*, Gdańsk 1986.
- Erdő P., „*Sacra ministeria*” a publiczne funkcje w Kościele, *Communio* 17 (1997) nr 3, 53–61.
- Erhlich E., *Biblia o kobiecie*, *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 6, rok XXVIII 1975, 245–252.
- Kokot M., *Znaczenie i główna myśl przedmarkowego opowiadania o Przemienieniu Pańskim*, *Collectanea Theologica* 51/1, 33–47.
- Krakowiak Cz., *Ministrantki przy ołtarzu?*, w: <https://www.liturgia.pl/Ministrantki-przy-oltarzu/> (dostęp: 10.01.2021).
- Krakowiak Cz., *Posługi i funkcje świeckich w liturgii w świetle nowego „Ogólnego wprowadzenia do Mszału Rzymskiego” i instrukcji „Redemptionis Sacramentum”*, w: *Liturgia i ewangelizacja*, red. W. Kazimieruk, I. Chłopkowska, Warszawa–Siedlce 2005, 21–48.
- Krakowiak Cz., *Święcenia niższe, posługi i funkcje wiernych świeckich w liturgii*, Lublin 2019.

- Krakowiak Cz., *Teologiczne i normatywne zasady współpracy świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów*, Roczniki Teologiczne 48 (2001), z. 8, 41–44.
- Krzystek A., *Odnowa liturgiczna pięćdziesiąt lat po ogłoszeniu soborowej konstytucji Sacrosanctum Concilium w Metropolii Szczecińsko-Kamieńskiej*, Colloquia Theologica Ottoniana 2/2015, 105–138.
- Krzywkowska J., *Wybrane aspekty posłannictwa wiernych według Kodeksu Prawa Kanonicznego*, Kościół i Prawo 4(17) 2015, nr 2, 39–53.
- Litawa K., *Posługi świeckich w liturgii eucharystycznej – zarys historyczny*, Liturgia Sacra 29 (2022), nr 1, 37–59.
- Martimort G., *La question de service des femmes à l'autel*, Notitiae 16 (1980), 8–16.
- Nadolski B., *Liturgia*, t. III, *Sakramenty*.
- Nawracała T., *Kapłaństwo – sakramentalne początki posługi ministerialnej*, Studia Gdańskie XXXVII, 99–113.
- Nowak J., *Historia posług w Kościele*, Liturgia Sacra 3 (1997), nr 2, 53–57.
- Przybyła T., *Formacja ministrantów w ujęciu ks. Franciszka Blachnickiego*, Kraków 2017.
- Słowikowska A., *Uczestnictwo wiernych świeckich w liturgii Kościoła łacińskiego. Studium kanoniczne*, Lublin 2014.
- Stec D., *Natura kobiety w ujęciu biblijnym*, w: <https://www.stowarzyszeniefidesetratio.pl/Presentation-s0/2012-4Stec.pdf> (dostęp: 10.01.2021).
- Stypułkowska B., *Perykopa o Przemienieniu Pańskim w katechezie biblijnej*, Częstochowskie Studia Teologiczne XXXIV, 2006, 163–190.
- Szarzec J., *Kobiety pierwszego Kościoła*, w: <http://www.portalcel.pl/kobiety-pierwszego-kosciola> (dostęp: 10.01.2021).
- Szczepaniec S., *Program formacyjny służby liturgicznej*, „Anamnesis” 21, 2015, nr 2 (81), 59–64.
- Szwagrzyk T., *Ministrant do Mszy Św. i jego ubiór*, Ruch Biblijny i Liturgiczny 10, (1957), 317–322.
- Tomasz z Akwinu, *Suma teologiczna*, t. 28, *Eucharystia*, w: http://www.katedra.uksw.edu.pl/suma/suma_28.pdf (dostęp: 10.01.2021).

Pozostałe

- Didache* 15, 1–2, w: *Ojcowie Apostolscy*, oprac. W. Myszor, Warszawa 1990.
- Gądecki S., *List do ministrantów*, Poznań 2004, w: <https://liturgia.wiara.pl/doc/420670.List-do-ministrantow> (dostęp: 10.01.2021).
- Historia ministrantów*, w: <http://www.psmlublin.pl/historia-ministrantow/> (dostęp: 10.01.2021).
- Homilia w czasie Mszy św. z okazji jubileuszu Liturgicznej Służby Ołtarza* (Tarnów – Katedra, 17 września 2011 r.), w: <https://currenta.diecezja.tarnow.pl/archiwum/09-11/art-10.php> (dostęp: 10.01.2021).
- Justyn, *Apologia* 61 w: M. Michalski, *Antologia literatury patrystycznej*, t. 1, Warszawa 1975, 97.
- Ministrant z Szilo*, w: <https://www.ministranci.pl/Archiwum/2012/1-2012/Z-komza/Biblia/Ministrant-z-Szilo> (dostęp: 10.01.2021).
- Ministrantki przy ołtarzu*, w: <https://www.liturgia.pl/Ministrantki-przy-oltarzu/> (dostęp: 10.01.2021).
- Skąd się wzięli ministranci?*, w: <http://parafiarzepin.pl/ministranci/skad-sie-wzieli-ministranci.html> (dostęp: 10.01.2021).
- Święci męczennicy Korneliusz, papież, i Cyprian, biskup*, w: <https://brewiarz.pl/czytelnia/swieci/09-16a.php3> (dostęp: 10.01.2021).

**WOMEN'S MINISTRY IN LITURGY – THE TRADITION
OF THE CHURCH AND CONTEMPORARY PASTORAL PRACTICE
STATE OF THE RESEARCH IN 2020 BEFORE PROMULGATION
OF THE MOTU PROPRIO *SPIRITUS DOMINI***

Summary

Liturgical ministry, which has its roots in the times before Jesus Christ's birth, has been exercised by boys and young men for thousands years. The 20th century liturgical reforms have also opened doors to girls' and women's liturgical ministry. The aim of the article is to present the changes in celebration throughout history and to clarify the range of possibilities and general competences of women and girls during the celebration. The article presents state of the research in 2020 and does not include the issues raised in the motu proprio *Spiritus Domini*. The article is divided into four chronological parts. The first one deals with the archetypes of ministers from the Old Testament. The second one characterizes the evangelical context of the liturgical ministry. The third part describes the development of the altar boys' service over the centuries. The fourth part concerns on the times after the Second Vatican Council, therefore on the actual liturgical renewal in the Church all over the world and in Poland. The text itself is based on the Holy Bible, the Church's Magisterium's documents and source literature. The thesis analyzes the above texts and is of analytical and theoretical nature. The result shows specific possibilities of women's involvement in liturgical ministry structures. It also names the roles they undertake in liturgical groups during celebrations. Based on the available sources and historical circumstances it should be enabled for women and girls to engage in ministry that includes reading and singing, whereas the traditional liturgical ministry, apart from bringing the altar gifts by the laity, should be reserved for men and boys unless the diocesan bishop decides otherwise.

Key words: altar boys, altar girls, liturgical ministry, women, girls, liturgy

Nota o Autorze

Jakub AKONOM – student teologii Akademii Katolickiej w Warszawie. Jego zainteresowania badawcze koncentrują się wokół liturgiki i teologii pastoralnej, szczególnie w aspekcie pracy duszpasterskiej i formacji młodzieży.

ORCID: 0000-0002-3959-9183

Kontakt e-mail: jakon299@gmail.com